

Тези доповіді на тему:
«Теоретико-методологічні засади визначення розколотого суспільства»
в межах дисертаційного дослідження «Політико-інституційні засоби консолідації
розколотого суспільства»

Об'єктом дисертаційного дослідження було обрано суспільство сучасної політиці у стані розколу, включаючи визначення такого стану, з'ясування його динаміки та чинників. *Мета* дослідження полягає у визначенні на основі вивчення та аналізу теоретичних підходів з урахуванням критики та практики запровадження ефективної моделі консолідації суспільства та збереження цілісності держави оперативними засобами політико-інституційного впливу, які відповідатимуть загально визначеним стандартам забезпечення прав і свобод людини та етнічних меншин.

Оскільки однією з покладених в основу дослідження авторських гіпотез є сприйняття засад функціонування виборчої системи та принципів територіально-функціонального розподілу влади тими інститутами, дизайн і особливості побудови яких найбільше відповідають критеріям оперативності та ефективності за впливом на консолідованість розглядуваного об'єкта, остільки саме ці два параметри визначають *предмет дослідження*.

Досягнення зазначеної мети дослідження та опрацювання вказаного предмета передбачає попередню з'ясовність меж об'єкта та підходів до його визначення, що вирішується нами у першому розділі роботи: «Теоретико-методологічні засади визначення розколотого суспільства», який складається з чотирьох підрозділів.

Ми відразу визначаємо аксіологічне акцентування на забезпеченні цілісності суспільства з урахуванням і «зовнішнього» рівня політичної об'єктивізації – існування єдиної держави як природної історичної форми політичної організації суспільства на певній території, через що уточнюємо розуміння об'єкта дослідження саме як системи «соціум-політія». При цьому, збереження власної цілісності розглядається як базова інтенція в контексті як більш індивідуально орієнтованих уявлень про основні інстинкти та ієрархією потреб, так і у світлі універсально-системного параметру регенеративності.

Перший підрозділ присвячено з'ясуванню і обґрунтуванню позиції щодо неоднорідності як нормативного стану сучасного суспільства. Означений умовивід ґрунтується на застосуванні висновків, що виходять поза «культуроцентричне» домінування у визначенні політичної структури суспільства (А. де Токвіль, Г. Алмонд та Б. Пауел) і впливають з послідовного логічного доведення від протилежного для гомогенного суспільства наповнення категорії «ідентичність». На підтвердження таких міркувань ми спираємось на тези Арістотеля та сучасних дослідників феномена тоталітаризму (Т. Нестерова, М. Хомяков). Крім того, теза про нормативність гетерогенності сучасного суспільства повною мірою співвідноситься з концепцією соціального прогресу Г. Спенсера, диференціацією згідно з за Е. Дюркгеймом при розділі праці та наповнення цієї категорії у Т. Парсонса і в теорії соціальної стратифікації П. Сорокіна. Нами також використовувалися положення теорії еліт Моска–Парето і концепція етногенезу Л. Гумільова. В контексті висновків дослідження Ю. Лотмана семіосфери культури та розуміння парадоксу К. Юнгом ми стверджуємо, що неоднорідність не тільки є нормою, але й умовою розвитку системи, тоді як політика повного подолання такої неоднорідності чи то під гаслами лібералізму, чи то в перебігу державного будівництва з тоталітарними інтенціями не тільки несумісна з демократією, але й є безглуздою.

У другому підрозділі ми концентруємо увагу на визначенні таких ліній розмежування у сучасному суспільстві або відокремлюваних такими лініями складових елементів, які пов'язані із загрозами цілісності системи «соціум-політія». Для побудови досліджуваної моделі ми використовуємо за аналогією функціонування і балансування фізико-хімічної гетерогенної системи (Аналогія І), визначаючи 4 кваліфікуючі ознаки. В подальшому цим ознакам

відшукуємо політологічні еквіваленти, пристосовуючи і актуалізуючи у світлі сучасних уявлень про політичну участь модель політичної системи Д. Істона та звертаючись до концепції соціальної взаємодії з вказівкою на «пошукові маркери» цієї категорії задля забезпечення зв'язку із обраною аналогією. Для уточнення власних висновків щодо політологічних еквівалентів встановлених атрибутів Аналогії I в контексті застережень М. Деланда про запобігання ризиків редукціонізму ним додатково застосовується «більш» соціально-політична аналогія емансипації дитини у родині (Аналогія II) та розглядаються кейси дослідження протистоянь, що перетнули межу застосування сторонами насилля. Така методологія дозволила визначити такі ознаки розрізнення належності елементів до фаз у протистоянні: етнічна, мовна та релігійна/конфесійна ідентифікація. Своєю чергою, подальший аналіз цих категорій у контексті дефініції етносу С. Широкогоров, який розцінюємо як більш вдалий для цілей дослідження, ніж визначення М. Вебера, дозволив зробити висновок про коректність зведення вказаних ідентичнісних ознак до етнічного виміру, зважаючи, у тому числі, і на грецьку етимологію відповідного терміна.

У третьому підрозділі ми розглядаємо методологічні підходи до визначення стану суспільного розколу, звертаючись, насамперед до класичної теорії розмежувань Ліпсета-Роккана та її подальшого розвитку у працях А. Рьоммеле, А. Пшеворського, Р. Хербута, Д. Горовіца, А. Кнутсена, Д.-Л. Сейле тощо, дослідженнях вчених на пострадянському просторі – Н. Паніна, Ю. Каплан, А. Куценко, О. Мелешкіної, А. Ахременко, Є. Головахи, О. Донової, О. Романюка. В контексті аналізу напрямків дискурсу довкола означеної теорії нами сформульовані застереження щодо можливості її застосування для етнічної складової за віссю «центр – периферія». Внеском у наближення до розв'язання проблематики дослідження суспільних розколів через розбіжності у концептуалізації відповідної наукової дефініції в літературі вважаємо з'ясування та визначенні термінів «розкол» / «розмежування» / «поділ» тощо, їх тотожності або співвідношення в контексті пулу категорій, які так чи інакше вказують на загрози цілісності: «розділене суспільство» (*divided society*), «багатоскладне суспільство» (*plural society*) та «фрагментоване суспільство» (*fragmented society*). В цій частині ми спиралися на дослідження Е. Нордлінгера, Я. Лустика, Х. Лернера, Ю. Сокирко, І. Кудряшової, П. Панова, А. Лейпхарта, Дж. Пауелла та ін. тощо, а для з'ясування атрибутивності конфлікту запропонували модель математичного маятника з одним ступенем свободи та геометричною категорією інтервалів. У підсумку безконфліктна стадія існування «соціуму-політії» охарактеризована нами розумінням «Політичного» в концепції агонізму Ш.Муффа, тоді як конфліктна дорозпадна стадія суспільного розколу співвіднесена із шміттівською конотацією «Політичного» як «ворог-друг».

Четвертий підрозділ присвячено дослідженню точки біфуркації – переходу безконфліктного розмежування у конфліктний розкол, для чого нами, насамперед, приділено увагу чіткому відмежуванню іманентних властивостей етносу як такого від причин конфлікту за допомогою розвинутого видатним німецьким філософом та етносоціологом В. Мюльманом концепту «етноцентрум» як базової структури етнічного феномена. З цього приводу нами розглядаються механізми збереження і стійкості етнічної ідентичності у світлі напрацювань Ф. Броделя, Дж. Міда, Дж. Бертона, Т. Стефаненко та співвіднесення з індивідуально підсвідомим «Воно» у концепції З. Фрейда та з «колективним несвідомим» К. Юнга. Своєю чергою, загально визнана риса колективних конфліктів ідентичності (жертвовність, ірраціональність, деструктивність і некерованість) зумовила застосування у дослідженні для пояснення механізму розгортання міжетнічного протистояння аналізу французького культуролога і філософа Р. Жирара інституалізації ритуального жертвоприношення та його архаїчного генезису. Надання політологічного виміру означеним моделям і концепціям дозволило сформулювати причину політизації етнічності, а відтак – і розколу суспільства, як дискримінацію певного сегменту суспільства в перебігу розбудови нації на базі поліетнічного населення держави (кореспондується із феноменом «націоналізації держави» Р. Брубейкера). Ми виокремлюємо активний і пасивний аспекти дискримінації, звертаючись до атрибутивності держави легітимного насильства за М. Вебером, концепції символічного капіталу П. Бурдьйо та

розглядаємо можливість застосування запропонованої американською дослідницею А. Гржимала-Буссе концепції «захопленої держави». Підсумовуючи наукові пошуки в цій частині вважаємо логічним і перспективним для формулювання адекватної моделі розгортання суспільного розколу використання перспективної концепції, розробленої економістом А. Хіршманом для пояснення індивідуальної стратегії поведінки відносно формальних правил у несприятливих умовах з урахуванням застережень С. Фінера і пропозиції Д. Кармані.

Основним науковим методом дослідження в означеній частині нашої роботи є комплекс принципів загальної теорії систем (у тому числі, принцип додатковості, теорії множин, ізоморфізму закономірностей тощо), що дозволило застосувати допоміжні методи аналогії і моделювання із зверненням до математичних і природознавчих дисциплін. Поряд із цим, нами використовувалися діалектика, логіка, аналіз, а також напрацювання в сфері етносоціології і психології та кейс-стаді підхід.

За підсумками першого розділу сформульовано окремі висновки, з урахуванням яких та у взаємозв'язку із їх аргументами в межах другого підрозділу дисертаційної роботи розглядаємо загальновідомі концепції вирішення конфліктів у розколотому суспільстві та за результатами аналізу рекомендацій в межах підходу «розподіленого правління» (насамперед, роботи Д. Горовіца та А. Лейпхарта) розкриваємо деякі аспекти визначеного предмета дослідження, оцінивши вплив пропорційної виборчої системи на консолідацію розколотого суспільства та ризики запровадження федеративного територіального устрою. В цій частині приділятиметься увага чиннику ЗМІ, ефективності представництва в легіслатурах, питання імперативного мандату і народного суверенітету, територіально-функціонального устрою влади в контексті забезпечення деполітизації етнічності.

Своєю чергою, третій розділ з урахуванням напрацювань перших двох розглядатиме проблематику «Розкол VS консолідація українського суспільства» задля остаточного формулювання рекомендації відносно предмета дослідження в контексті визначеної його мети.